

**Tartu Ülikooli Raamatukogu süstemaatiline kataloog (S),
koostatud 1870-1915
Pass kataloogile nr. 11¹**

Kataloogi ülesanne

Süstemaatiline kataloog oli aastatel 1870-1999 ainus liigikataloog kuni 1915. aastani ilmunud raamatute ja dissertatsioonide kohta, mis võimaldas lugejatel infootsingut spetsiaalselt selle kataloogi jaoks Tartu ülikoolis väljatöötatud liigitussüsteemi järgi.

Asukoht

Kataloog asub sedelkataloogide ruumis (nr 289).

Suurus

1998. aasta lõpus oli kataloogis umbes 160 000 kaarti, kataloogikaste - 315 (7 kapis). Kataloogi juurde kuulub raamatuna avaldatud liigitussüsteem, nn. „võti“, mis hõlbustab kataloogi kasutamist.

Sisu

Kataloog peegeldab võõrkeelseid raamatuid ja osaliselt ka dissertatsioone, mis on ilmunud kuni 1915. aastani olenemata ilmuniskohast. Erialgu sisaldas kataloog ka eestikeelseid raamatuid, mis hiljem viidi üle eestikeelsete raamatute hoidlasse.

Kataloogi „võtme“ venekeelsesesse raamatusse on sisse viidud hilisemad sisulised muudatused ja täpsustused. Näiteks: millistes liikides puuduvad dissertatsioonid; mis viidi üle *Estica* kataloogi jne. Kataloog ei kajasta hilisemaid trükiste kustutamisi.

Kirje

19. sajandi 2. poolel hakati kataloogi kirjeid koostama raamatu tiitellehe põhjal, mitte aktsessiooniraamatu lühendatud sissekande järgi nagu varem. Süstemaatilise kataloogi jaoks dubleeriti alfabeetilise sedelkataloogi põhikirjed tugevast kartongist väikesemõõdulistele kaartidele. Kaardi ülaosas on eraldi esile tõstetud isikunimi või järjestussõna. Vasakusse ülanurka on märgitud trükise kohaviit. Kaartidel liigiindeks enamasti puudub, see on näidatud ainult vahekaartidel.

Kataloogi ülesehitus ja raamatukogunduslikud märkused

Kataloogi ülesehituse aluseks on spetsiaalselt kataloogi jaoks loodud liigitussüsteem. Kasutati järgmisi pealiike:

I.Üldine teaduslugu ja raamatuteadus	(kataloogis vastav kirjandus 17 kastis)
II.Usuteadus	(45 kastis)
III.Õigusteadus	(30 kastis)
IV.Poliitilised teadused ja statistika	(13 kastis)
V.Ajalugu ja ajaloo abiteadused	(42 kastis)
VI.Geograafia ja etnograafia	(11 kastis)

¹ TRÜ Teadusliku Raamatukogu kataloogisüsteemi juht. Tartu, 1988

VII. Keel ja kirjandus	(78 kastis)
VIII. Filosoofia ja pedagoogika	(18 kastis)
IX. Esteetika ja kunst	(11 kastis)
X. Matemaatika ja astronoomia	(6 kastis)
XI. Loodusteadused	(15 kastis)
XII. Anatoomia ja füsioloogia	(6 kastis)
XIII. Arstiteadus ja farmaatsia	(15 kastis)
XIV. Tehnoloogia	(7 kastis)
XV. Sõjandus	(1 kastis)

Raamatute laenutamisel otsib lugeja kõigepealt kataloogi „võtme“ järgi vastavalt otsitava trükise sisule ühe viieteistkümnest pealiigist, mis on märgitud rooma numbriga ja selle alljaotuse, mis on märgitud araabia numbriga. Igas alljaotuses on kaardid järjestatud tähestikuliselt, kõik keeled ühises ladina tähestikus. Üldreeglina on ka venekeelsed kirjed järjestatud ühtsesse ladina tähestikku.

Erandina on XIII. liik - Arstiteadus ja farmaatsia - järjestatud tähestikuliselt kogu liigi ulatuses (alljaotusteta). Liigi algusesse on paigutatud venekeelne kirjandus, järgneb muu võõrkeelne kirjandus.

Põhikirje kaardid on liidetud raamatute sisu peegeldavatesse rubriikidesse. Rubriigid on eraldatud kartongist vahekaartidega, kuhu on märgitud vastavad liigiindeksid.

Kataloogikastide etikettidele on märgitud nii pealiigi kui ka selle alljaotuse numbrid, selgitava venekeelse tekstiga. Näiteks: VII, 93 Эстонский а) Язык.
Erinevatel teadusaladel on kasutatud eri värve etikette.

Kataloogi juurde kuulub kataloogisilt „Liigikataloog, koostatud 1870-1915. Kataloogi kasutamist hõlbustab raamatuna avaldatud „võti“. Iga selle kataloogi põhjal täidetud soovisedel esitada kataloogikonsultandile teose olemasolu kontrollimiseks.“

Teose olemasolu kontrollimine on vajalik seetõttu, et kataloog ei kajasta hilisemaid kohaviidamuudatusi. Näiteks „M. Veske. Eesti keele healte õpetus ja kirjutuse viis. Tartu, 1879.“ asub süstemaatilises kataloogis ehk „kirstus“ rubriigis VII,93 eesti keele all, kohaviit II f 354c. Sama raamat on eestikeelse kirjanduse tähestikkataloogis kohaviitadega A-604 ja RA-604.

Abivahendid

Kataloogi juurde kuuluvad raamatutena ilmunud liigitussüsteemid:

-Schlüssel zum Systematischen Catalog der Dorpater Universitäts-Bibliothek. Dorpat, 1873. 43 lk.

-Ключ к систематическому каталогу Библиотеки Императорского Юрьевского университета. Юрьев, 1900. 55 lk.

Ajalugu

1868-1873 – loodi süstemaatiline kataloog, mis ei sõltunud enam kogude paigutusest ega olnud seotud ainult ühe koguga. Selle kataloogi jaoks töötati TÜ teadlaste ja TÜR töötajate poolt välja originaalne liigitussüsteem. Tartus valminud süstemaatiline kaartkataloog oli suur saavutus nii oma sisu kui ka vormi poolest. Koos tähestikulistel sedelkataloogidega oli moodustatud kasutajate nõudmistele vastav, kogu raamatukogu hõlmav kataloogide süsteem. Võrreldes varasema kataloogide süsteemiga võimaldas uus nn.

liikuvate kataloogide süsteem kergemini lisada uusi kaarte ja sedeleid õigesse kohta kataloogi.

1871 - aasta lõpuks oli jõutud dubleerida süstemaatilise kataloogi jaoks üle 72 000 põhikirje.

1872 – dubleeritud kaardid paigutati kohapeal valmistatud 400 sahtliga kappi. See on raamatukogu ainus kataloog, kus on kasutatud mõõtmetelt väiksemaid kataloogikaarte - 9,5 x 7 cm (tänapäeval - 12,5 x 7,5 cm). Kaartide kinnitamiseks kasutati kaht paralleelset traati, mis läbisid kaardi allservas asuvaid auke. Kahjuks selline kohmakas kinnitusviis ei taganud kaartide head liikuvust.

1873 – ilmus liigitussüsteem raamatuna „Schlüssel zum Systematischen Catalog der Dorpater Universitäts-Bibliothek“. Dorpat, 1873. 43 lk.

1873 - kuigi kataloog oli antud lugejate kasutusse, pidi töö kataloogiga veel jätkuma - hakati läbi töötama dissertatsioone. Liigitamise raskustest räägib aga asjaolu, et tänaseni – 2015. aastani on säilinud umbes 30 000 dissertatsiooni kogule dubleeritud kaarti, mis on jäänud liitmata süstemaatilisse kataloogi. Enamasti on kaardid õigusteaduse, arstiteaduse ja loodusteaduste valdkonnast. Umbes pooltel kaartidel on märgitud ainult pealiik (kaardi allääres). Tähestikuliselt järjestatuna need kaardid vaid kordavad dissertatsioonide alfabeetilisest sedelkataloogi.

Kataloogi liitmata kaartide hulgas on üsna palju ka liigitamata analüütilisi kirjeid, mis peegeldavad teadusasutuste/seltside toimetistes ja teadusajakirjades ilmunud uurimusi.

1900 – ilmus liigitussüsteemist uus trükk „Ключ к систематическому каталогу Библиотеки Имп. Юрьевского университета.“ Юрьев, 1900. 55 lk.

Võrreldes vanema saksakeelse raamatuga viidi sellesse väljaandesse sisse praktikast tingitud muudatused: detailiseeriti alljaotusi, täpsustati rubriikide pealkirju, toodi sisse ja kajastati uusi teaduse ja ühiskonna arengusuundi. Uus väljaanne hõlbustas kogude kasutamist ja kirjanduse kättesaamist.

1915 – kataloogi täiendamine katkestati Esimese maailmasõja ajal seoses evakatsiooniplaanidega. Pärast sõda tööd kataloogiga ei jätkatud - liigitussüsteem oli vananenud ja seda peeti raskepäraseks. Põhipuuduseks oli raamatu peegeldamine ainult ühest valitud aspektist. Tõllal veel ei tuntud ühe trükise peegeldamist mitmes erinevas rubriigis.

Hakati looma uut kataloogisüsteemi, milleks kasutati ka vanu katalooge. Näiteks süstemaatilisest kataloogist eraldati *Estica* (*Baltica*) osa, mis seejärel oli kasutusel eraldi kataloogina. (Aastatel 1928-1932 moodustati nende kaartide andmete põhjal uus *Estica* sõnastikkataloog suurematel kataloogikaartidel).

1971 – kataloogi võrreldi „võtmega“ ja kontrolliti kataloogikastide järjestust (Aime Sults).

1974 – moodustati iseseisev liigitamise ja märksõnastamise sektor, see aitas muuta paremaks tööd märksõna- ja süstemaatiliste kataloogidega.

1980 – kavandati kataloogi viimist vastavusse fondiga, sisulist redigeerimist ja lugejate kasutusse andmist, kuid tööjõu puudusel jäi selle töö täpsem plaangi tegemata.

1981 – seoses raamatukogu uude hoonesse kolimisega tõsteti kataloog uutesse kataloogikappidesse. Vana väikeste kataloogikastidega kapp jäeti Toomele TÜ muuseumisse. Kuna uued suured kataloogikastid lapikute varrastega ei sobinud vanadele väikestele kaartidele, siis esialgu ei antud kataloogi lugejate kasutusse.

1989 – mitmeaastase taotluse tulemusena saadi lõpuks kataloogile spetsiaalsed ümarad vardad, mille taha aeti väikesed kataloogikaardid ja kinnitati jäigalt nagu vanasti.

Ligi 5 kuud töötas kataloogiga Lea Trikkant. Kogu kataloogi ulatuses (315 kasti) kontrolliti kaartide, ka rubriikide järjestust. Kui 1920-ndatel aastatel oli venekeelne kirjandus eraldatud eri kastidesse, siis nüüd liideti venekeelsete raamatute kaardid tagasi ühtsesse alfabeeti (v.a. Venemaa ajaloo, vene keele ja kirjanduse rubriigid). Kõik kaardid kinnitati jäigalt spetsiaalsete varrastega. Kataloog varustati uute vahekaartide ja etikettidega.

1989. aasta mais anti kataloog lõplikult vormistatuna lugejate kasutusse. Kataloogi „võtme“ venekeelsesse väljaandesse viidi sisse vajalikud täpsustused ja muudatused. Juunis tutvustati kataloogi konsultantidele, septembris - teistele raamatukogutöötajatele.

2015 – seoses kataloogipassi valmimisega arutas kaart- ja sedelkataloogide säilitamise töögrupp ligi 100 aastat säilitatud süstemaatilise kataloogi liitmata kaartide (dissertatsioonide kirjed ja uurimuste analüütilised kirjed) edasise säilitamise vajalikkust. Aastate jooksul olid need tuhanded kaardid (60 kataloogikastis) korduvalt kuulutatud tarbetuks, kuid nagu kirjutab R. Michelson 2000. aastal: pieteeditundest eellaste töö suhtes ei ole neid kaarte mitte hävitatud.

Pärast arutelu töögrupp otsustas: (I variant) Lähtuvalt sellest, et liigitamata kaarte pole võimalik liita süstemaatilise kataloogi ja kaasaegne infosüsteem võimaldab täiendada meie e-kataloogi korralike kirjetega koos täpsete märksõnadega, **säilitada ainult üks näidiskast liigitamata kaartidega** süstemaatilise kataloogi lõpus.

(II variant) **Säilitada üks sajandivanune pappkarp liigitamata kaartidega KHO-s.** Lisaks dissertatsioonidele ja analüütilistele kirjetele on karbis veel memoriaalkogude ja käsikirjade kaardid ning kooli- ja akadeemiliste kirjade kaardid, millel puuduvad kohaviidad. Karbis on ka 1989. aastal kataloogist eemaldatud vahekaardid, mis on jäetud kataloogi redigeerijalt Lea Trikkantilt kataloogi ajaloo uurijatele!

(III variant) Säilitada näidiskast ja lisada sinna osa materjali ka pappkarbist?

(IV variant) Säilitada kõik liigitamata kaardid praegusel kujul!

Kirjandust kataloogi kohta

Dubjeva, Ljudmila. Kogude avamine kataloogides Tartu Ülikooli Raamatukogus 19. sajandil ja 20. sajandi algul // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid XI. Tartu, 2000. Lk. 184-211.

Dubjeva, Ljudmila. Käsikirjalistest kataloogidest elektronkataloogini // Raamatukogu (1998) nr.2, lk.11-13.

Dubjeva, Ljudmila. Liigituse arenguloost Tartu Ülikooli Raamatukogus 19. sajandil ja 20. sajandi algul // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 1995. Tartu, 1996. Lk.107-112.

Michelson, Ruth. Kuidas Tartus vanasti katalooge tehti // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat. 14/2002. Tartu, 2003. Lk. 74-110.

Michelson, Ruth. Raamatukoguhoidja Wolfgang Schlüter ehk raamatukogust sada aastat tagasi // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2000. Tartu, 2001. Lk. 148-156.

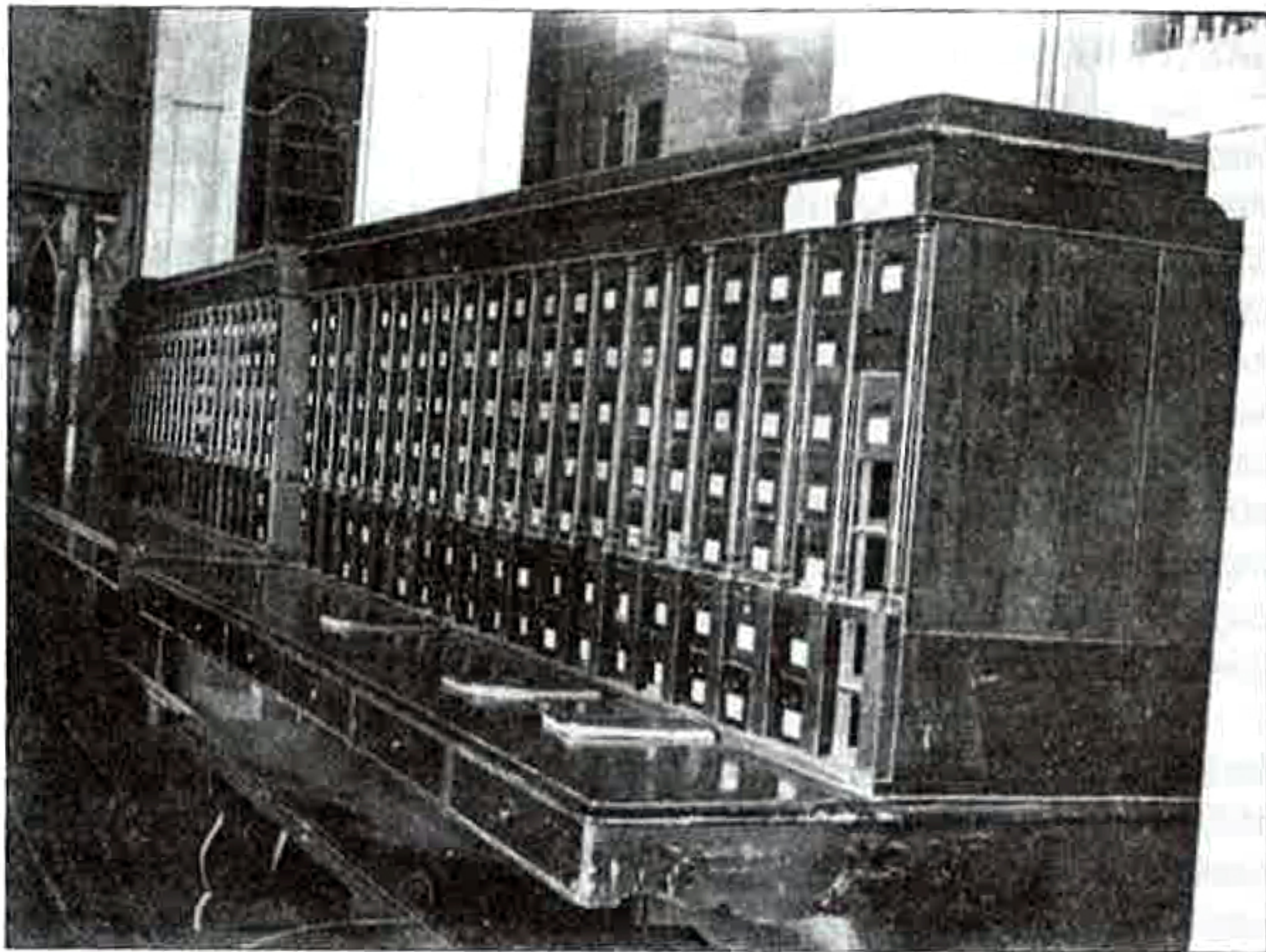
Lisad

- 1.Süstemaatiline kataloog, rahvasuus „kirst“. Arhiivifoto 30-ndate aastate algusest.
- 2.Väikeste kataloogikaartide näiteid.

Märkus: 23. märtsil 2006. aastal otsustas kaart- ja sedelkataloogide säilitamise töögrupp: süstemaatiline kataloog oli kuni 01.01.1999 ainus liigikataloog, mis võimaldas teostada infootsingut kuni 1915. ilmunud raamatute ja dissertatsioonide osas ning seetõttu kataloog **kuulub alalisele säilitamisele.**

Passi koostajad: Elsa Loorits, Kaja Kruus, veebruar 2015

Täiendatud ja kinnitatud TÜR kaart- ja sedelkataloogide säilitamise töögrupi poolt ...02. 2015

Süstemaatiline kaartkataloog, rahvasuus “kirst”. Arhiivifoto 1930-ndate aastate algusest.

„Kirstust“ eraldatud *Estica* kaart

ja kataloogi liitmata dissertatsiooni ja analüütilise kirjega kaardid

